

**ШАКЛГИРИИ АМАЛҲОИ ТАЪЛИМИ
УМУМИИ КОММУНИКАТИВИИ
ХОНАНДАГОНИ СИНФҲОИ ИБТИДОӢ
ДАР ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДИИ
КОЛЛЕКТИВИ**

*Файзиев Аҳмад Неъматбоевич, сармуаллими
кафедраи умумидонишигоҳи педагогикаи умумии
МДТ “ДДХ ба номи акад. Б. Гафуров”
(Тоҷикистон, Хуҷанд)*

**ФОРМИРОВАНИЕ
КОММУНИКАТИВНЫХ
УНИВЕРСАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ
ДЕЙСТВИЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В
КОЛЛЕКТИВНОЙ ТВОРЧЕСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

*Файзиев Аҳмад Неъматбоевич, преподаватель
кафедры общей педагогики ГОУ “ХГУ имени
акад. Б. Гафурова” (Таджикистан, Худжанд)*

**FORMATION OF COMMUNICATIVE
UNIVERSAL EDUCATIONAL ACTIONS OF
JUNIOR SCHOOLCHILDREN IN
COLLECTIVE CREATIVE ACTIVITIES**

*Fayziev Ahmad Nematboyevich, senior lecturer of
the all-university department of general pedagogy
under the SEI “KhSU named after acad.
B. Gafurov” (Tajikistan, Khujand),
E-mail: fayziyev@mail.ru*

Вожаҳои калидӣ: амалҳои таълимии универсалӣ, амалҳои таълимии универсалии коммуникативӣ, муқоиса, фаъолияти дастаҷамъонаи коллективӣ.

Мақола ба баррасии масъалаи ташаккули амалҳои коммуникативии универсалии хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар раванди фаъолияти эҷодии коллективӣ бахшида шудааст. Ҳамчунин, асосҳои назариявии мафҳумҳои амалҳои таълимии универсалӣ, хусусиятҳои асосии рушди коммуникатсияи амалҳои таълимии универсалии хонандагони синфҳои ибтидоиро мавриди баррасӣ қарор ёфтаанд. Хусусиятҳои ташкили фаъолияти коллективии эҷодии хонандагон нишон дода шудааст.

Ключевые слова: универсальные учебные действия, коммуникативные универсальные учебные действия, сравнение, коллективно творческая деятельность.

Статья посвящена такой проблеме, как формирование коммуникативных универсальных действий младших школьников в процессе коллективной творческой деятельности. Рассмотрены теоретические основы понятия универсальные учебные действия, существенные характеристики развития коммуникативных универсальных учебных действий младших школьников. Также изучены особенности организации коллективной творческой деятельности.

Key-words: universal educational actions, communicative universal educational actions, comparison, collective creative activity

The article under consideration dwells on the problem such as formation of communicative universal actions of junior schoolchildren in the process of collective creative activity. He canvasses theoretical grounds of the notion of universal educational actions and essential characteristics of communicative development of the latter for junior schoolchildren; peculiarities of collective creative activity organization being taken into account as well.

Дар марҳилаи кунунии рушди ҷомеаи муосир тағйири ҳадафҳо дар муайян кардани натиҷаҳои таълимии хонандагон ба назар мерасад. Ҳадафҳои таҳсил дар шакли маҷмӯи “дониш, малака”, ки хонанда бояд дошта бошад, пайдо намешавад ва дар шакли хусусиятҳои ташаккули қобилияти шахсӣ, маърифатӣ ва коммуникативии ӯ пайдо мешавад. Вобаста ба ин, ҳукумат ва Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон тасмим гирифтанд, ки Стандарти давлатии таҳсилотро барои таҳсилоти ибтидоии умумӣ таҳия кунанд. Қисми ҷудонашавандаи стандарти нав фаъолиятҳои омӯзиши умумӣ мебошад. Дар доираи амалҳои таълимии умумӣ “малакаҳои таҳсилоти умумӣ”, “усулҳои умумии фаъолият”, “амалҳои аз ҳад зиёд” ва ғайраҳо фаҳмида мешаванд.

Барои ҷорабиниҳои таҳсилоти ҳамагонӣ барномаи алоҳида пешбинӣ шудааст - барнома барои ташаккули амалҳои таълимии умумӣ. Тамоми намудҳои фаъолияти таълимии умумӣ дар заминаи мундариҷаи фанҳои мушаххаси таълимӣ баррасӣ карда мешаванд. Мавҷудияти ин

барнома дар маҷмӯи барномаи таълими ибтидоии таҳсилоти ибтидоии умумӣ равиши фаъолиятро дар раванди таълими мактаби ибтидоӣ муқаррар мекунад.

Дар доираи омӯзиш, амали коммуникативии умумии маърифатӣ нақши муҳимро мегирад. Коммуникатсия фаъолияти муштараки одамонро таъмин мекунад ва на танҳо мубодилаи иттилоот, балки ноил шудан ба як ҳомаи муайян: барқарор кардани алоқаҳо, ташкил ва амалисозии фаъолияти умумӣ, инчунин равандҳои дарки байнишахсро ба роҳ меонад.

Амалҳои таълими умумӣ яке аз мафҳумҳои калидӣ дар назарияи рушди таълими Д.Б.Элкониин ва В.В.Давидов мебошад. Таҳқиқоти онҳо на танҳо имкони ташкили амалии шаклҳои самарабахши ҳамкориро байни хонандагони синфҳои ибтидоӣ ва миёна дар робита ба азхудкунии мундариҷаи таълим (забони модарӣ математика ва ғайра) ба таври боварибахш нишон доданд, балки таъсири мусбати таҷрибаи ҳамкорӣ дар рушди муошират ва нутқро қайд карданд.

Азбаски амалҳои умумичаҳонии таълимӣ ба натиҷаҳои инфиродӣ ва марбут ба азхудкунии барномаи асосии таҳсил вобастаанд, азхудкунии онҳо танҳо ба як фанни муайяни таълимӣ дохил намегардад, аммо онро метавон ба як мавзӯи мушаххас мансуб кард. Дар заминаи консепсияи амалҳои таълими умумӣ, коммуникатсия як ҷанбаи муҳими муошират ва ҳамкориҳои иҷтимоӣ ҳисобида мешавад, ки ҷузъҳои асосии онҳо иборатанд аз:

- эҳтиёҷоти кӯдак ба муошират бо калонсолон ва ҳамсолон;
- доштани воситаҳои муайяни шифохӣ;
- муносибати мусбат ба раванди ҳамкорӣ;
- қобилияти ғӯш кардани ҳамсӯхбат.

Амалҳои коммуникатсиониро метавон ба се гурӯҳ тақсим кард:

- муошират ҳамчун ҳамкорӣ (амалҳои коммуникатсионӣ, бо назардошти мавқеи ҳамсӯхбат ё шарик аз рӯи фаъолият);
- коммуникатсия ҳамчун ҳамкорӣ (асоси асли - ҳамроҳсозии кӯшишҳо барои ноил шудан ба ҳадафи умумӣ);
- амалҳои коммуникатсионӣ ва суҳанронӣ, ки ҳамчун воситаи интиқоли иттилоот ба одамони дигар ва ташаккули инъикос хизмат мекунанд [5,с.80].

Синни хурди мактабӣ барои ташаккули ҷузъи коммуникатсионии фаъолияти таҳсилоти ҳамагонӣ мусоид аст. Дар марҳилаи ибтидоии таҳсил муваффақиятҳои инфиродии кӯдак бори аввал маънии иҷтимоӣ пайдо мекунанд, бинобар ин яке аз вазифаҳои асосии таълими ибтидоӣ фароҳам овардани шароити мусоид барои ташаккули қобилияти коммуникатсионӣ, ҳавасмандӣ ба муваффақият, ташаббус ва мустақилияти хонанда мебошад.

Дар ҳақиқат, мушоҳидаҳои хонандагони синни томактабӣ ва хонандагони синфҳои ибтидоӣ нишон медиҳанд, ки сатҳи инкишофи бисёрии онҳо бо салоҳияти воқеии коммуникатсионӣ аз он чизе ки меҳонанд фарқ мекунад. Масъалаи муваффақияти фаъолияти коммуникатсионӣ ба таври кофӣ аз ҷониби психологияи таълимӣ таҳия шудааст. Ҳамин тариқ, амалҳои таълими умумӣ қобилияти омӯзиш, яъне қобилияти шахсро тавассути азхудкунии таҷрибаи нави иҷтимоӣ беҳтар мекунанд.

Ҳамчун платформаи психологӣ ва педагогии амалҳои таълими умумӣ, рушди шахсиятро дар системаи маориф баррасӣ кардан мумкин аст, ки он пеш аз ҳама бо ташаккули амалҳои таълими умумӣ таъмин карда мешавад, ки асоси раванди таълими тарбия мебошад.

Фаъолияти коммуникатсионӣ - як шакли фаъолияти инсонӣ, ки ба амалигардонии мутақобилаи иҷтимоии одамон нигаронида шудааст ва иборат аст аз интиқоли иттилооти иҷтимоӣ, мубодилаи иттилоот, ташкили ҳамкориҳои субъектҳои коммуникатсионӣ, дарки ҳамдигар аз ҷониби шарикон ва ба вучуд овардани ҳамдигарфаҳмӣ дар ин замина амалҳои коммуникатсионӣ метавонанд ҳамчун воситаи ташаккули ҷузъи коммуникатсионии хонандагони хурдсол амал кунанд [6,с.63].

Ба амалҳои коммуникатсионӣ банақшагирии ҳамкориҳои таълимиро бо омӯзгор ва ҳамсолон - муайян кардани ҳадаф, вазифаҳои иштирокчиён ва роҳҳои ҳамкорӣ; ба миён овардани саволҳо - ҳамкориҳои фаъолон дар ҷустуҷӯ ва ҷамъовариҳои иттилоот; ҳалли муноқишаҳо - муайян кардан, муайян кардани мушкилот, ҷустуҷӯ ва арзёбии усулҳои алтернативии ҳалли низоъ, қабули қарор ва татбиқи он; идоракунии рафтори шарикӣ – назорат ислоҳ, баҳодихии амалҳои ӯ; мутабиқи вазифаҳо ва шартҳои иртибот қобилияти баён кардани

андешаҳои худро бо пуррагӣ ва дақиқии кофӣ; доштани шаклҳои монологӣ ва муколамавии нутқ тибқи меъёрҳои грамматикӣ ва синтаксиси забони модарӣ дохил мешаванд [6, с.65].

Сифати азхудкунии дониш бо табиат ва намудҳои гуногуни амалҳои умумӣ: шахсӣ, маърифатӣ, коммуникативӣ ва танзимкунанда муайян карда мешавад. Таълим пояи ташаккули шахсият ва таҳкурсии

омӯзиш мебошад. Солҳои охир барои самаранок гардидани таълими ибтидоӣ ҷустуҷӯи нав ба нав ба амал омада истодааст. Ҳарчанд дар барномаҳои таълими ибтидоӣ ва китобҳои дарсӣ ҳаҷми маълумот васеъ гашта, мазмуни баланд пешбинӣ шуда бошад ҳам, онҳо ба азхудшавии ҳарчонибаи маводи таълим мусоидат намеkunанд. Дар адабиёти педагогӣ фаҳмиши метод баъзан фақат ба фаъолияти таълимгирандагон мансуб дониста шудааст. Дар раванди омӯзиш метод ба мақсади муайяни таълимӣ, маърифатӣ ва тарбиявӣ баромад мекунад. Аз ин нуктаи назар, ҳар як усули омӯзиш табиатан ба худ кори таълимии муаллим: баёнкунӣ, фаҳмондадихӣ, ташкили таъсирбахшо дар бар мегирад.

Фаъолияти оммавии коммуникатсионӣ салоҳияти иҷтимоиро таъмин намуда, мавқеи одамони дигар, шарикони алоқа ё фаъолиятро ба назар мегирад; қобилияти гӯш кардан ва муошират кардан; дар муҳокимаи дастаҷамъонаи мушқилот иштирок кунанд; ҳамгиро шуданба як гуруҳи ҳамсолон ва эҷоди ҳамкорӣ ва фаъолияти судманд ҳамсолон ва калонсолонро месозад.

Кори гурӯҳӣ яке аз шаклҳои самаранок ташкили ҳамкориҳои таълимӣ байни кӯдакон дуруст ҳисобида мешавад. Мактабҷагон якҷоя ҷамъ шуда, амалҳоро ёд мегиранд, эҳсоси масъулияти дастаҷамъона барои натиҷаҳои фаъолияти муштарак доранд. Шакли гурӯҳии ташкили кор, илова бар ин, саъю кӯшишҳо ва қобилияти ҳар як шахсро равшан нишон медиҳад, ки ҳавасмандии табиӣ рақобати солими эҷодӣ мебошад.

Дар кори гурӯҳӣ ҳама намудҳои муносибати мутақобилаи субъектҳои ҷараёни таълим иҷро мешаванд: муаллим - хонанда, хонанда - хонанда, хонанда - гурӯҳ, хонанда - муаллим. Кори гурӯҳӣ бо ҳамкориҳои мустақим байни хонандагон, фаъолиятҳои муштарак онҳо тавсиф карда мешавад. Натиҷаҳои кори муштарак хонандагон дар гурӯҳҳо, чун қоида, ҳангоми иҷрои вазифаҳои мушобех ҳамеша назар ба шахсони алоҳида хеле баланд мебошанд.

Дар ҷараёни кори гурӯҳӣ, кӯмак ба ҳамдигар, хонандагон дониши худро амалӣ, мушаххас, ҷамъбаст ва мустақкам мекунад, ки дар самти азхудкунии мазмуни дарс натиҷаҳои мусбӣ ба бор меорад. Тавре ки таҷриба нишон медиҳад, дар натиҷаи истифодаи як шакли эҷодии гурӯҳӣ эҷодӣ на танҳо амиқ маводи омӯхташуда меафзояд, мустақилияти маърифатӣ ва эҷодии хонандагонён меафзояд, балки сифатҳои коммуникатсионӣ барои ҳамкориҳои самарабахш ташаккул меёбанд:

- ҳамбастагии синфӣ меафзояд;
- табиати муносибати кӯдакон тағйир меёбад, кӯдакон амалҳои худро ҳамроҳанг месозанд, хулосабарориро аз мундариҷаи фан ёд мегиранд;
- нутқи монологӣ ва муколамавӣ ташаккул меёбад;
- малакаи муомилоти бидуни низоъ афзоиш меёбад;
- қобилияти оғоз ва дастгирии муҳокима рушд меёбад.

Ҳамаи ин натиҷаҳо ба ташаккули блоки коммуникативии амалҳои таълими ҳамҷониба таъсири мусбӣ мерасонанд.

Шаклҳои маъмултарини корҳои гурӯҳӣ ин кори эҷодӣ дар ҷуфтҳо ва дар гурӯҳҳои хурд кор кардан мебошад. Ташкили чунин кор дар синф риояи дастури муайяно талаб мекунад. Таълими самаранок ба истифодаи бо маврид ва бамавқеи усулҳои таълим дар раванди омӯзиш вобастагӣ дорад. Таълими самаранокро фақат ҳамаи усулҳо заминаи боварибахш шуда метавонанд, ки фаъолиҳои хонандагонро бедор карда ва ба мустақилияту эҷодкорӣ онҳоро роҳнамоӣ намоянд. Аз ин хотир ҳамаи усулро самаранок ҳисобидан мумкин аст, ки истифодаи мақсадноки онҳо боиси иҷрои ҳадафҳои асосии таълиму тарбия гашта, ба инкишофи тафаккур мусоидат намояд ва асоси ташаккули ҳислатҳои хуби хонандагон гарданд.

Усулҳои муосири таълим ин маҷмӯи усулҳоеанд, ки ҳилофи истифодаи усулҳо дар низоми таълими анъанавӣ набошанд ҳам, татбиқи равиши нави омӯзишро таъмин менамоянд.

Агар дар таълими анъанавӣ мақсади омӯзиш азхудкунии донишҳои назарӣ ва ҳосил кардани малакаю маҳоратҳои таълимӣ бошад, усули ҳамкорӣ ё интерактивӣ сараввал таҷрибаро

ташақкул медиҳад, баъдан ба воситаи истифодаи таҷриба шууроно дарк кардани он ба амал меояд ва ниҳоят назария пешкаш мегардад.

Низоми таълими самаранок муоширати баланд ва хуби омӯзгору толибилмонро доимо хангоми иваз гаштани методу усул ва тарзи дарсгузаронӣ тақозо менамояд.

Усулҳои муосири таълим шавқи толибилмонро ба донишандӯзӣ бедор намуда, донишро ташақкул медиҳад ва дар онҳо хоҳиши доништан ва фаҳмидани на танҳо маводи шавқовар, балки маводи ғайришавқоварро низ афзун мегардонад. Дар таълими интерактивӣ толибилми бадхон ва аълохон мавҷуд нест, зеро ҳар кадом ғаёли буда, дар ба даст овардани натиҷаи умумии кори гурӯҳҳо ҳиссагузор мебошанд.

Тазаккур бояд дод, ки ҳам омӯзгори ботаҷриба ва ҳам мушовирони шӯъбаҳои маориф бартари усули омӯзиш дар ҳамкориро хуб эҳсос карда, яқдилона ба қарори қатъӣ омадаанд:

“усули самаранокӣ таълимро ҳатман мебояд мо татбиқ намоем”

Таъиноти асосии усули самаранокӣ таълим воридсозии тағйироту дигаргунӣ дар мафкураи инсонҳо маҳсуб мегардад. Маҳз тавассути истифодаи ҳамин усулҳо омӯзгорон имконият пайдо мекунад, ки меҳнати худро самаранок гардонанд ва таълимро шавқовар намоянд.

Самаранок гаштани раванди таълим ва баланд шудани дараҷаи азхудкунӣ аз истифодаи методу усулҳое, ки ҳамкорӣ ҳақиқии омӯзгору толибилмонро таъмин менамояд, вобаста аст.

Маҳз тавассути усули муосири таълим, ки таъминкунандаи ҳамкорианд, қобилияти толибилмон ошкор мешавад, тафаккурашон вусъат меёбад ва имконияти донишазхудкуниашон васеъ шуда, ҳар кадом иштирокчиҳои ғаёли таълиму омӯзиш мегарданд.

Ҳамин тариқ, дар чараёни муосири таълим ба ташаққули амалҳои таълимии умумии хонандагонӣ синфҳои ибтидоӣ диққати зиёд дода мешавад. Зарурати ташаққули амалҳои воҳиди коммуникатсионӣ маҳсусан муҳим аст, зеро омӯзгорон қобилияти ташкили ташкили амалҳои созанда ва ҳамдигарфаҳмиро аз ҷониби кӯдакон қайд мекунад, ки самаранокӣ таълимро хоҳиш медиҳад ва рушди шахсии кӯдакро монев мекунад.

ПАЙНАВИШТ:

1. Асмолов А.Г., Бурменская Г.В., Володарская И.А. и др. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе: от действия к мысли: пособие для учителя.-М.: Просвещение, 2008-
2. Арефьева, О.М. Формирование коммуникативных универсальных учебных умений младших школьников: М., 2012.- 156 с.
3. Выготский, Л.С. Педагогическая психология. М., 1991.-597 с.
4. Гришанова, И.А. Коммуникативная успешность младших школьников (Теоретический и практический аспекты): Монография. М., 2006. 136 с.
5. Зайцева, К.П. Формирование коммуникативных способностей младших школьников в учебно-воспитательной деятельности. Начальная школа. – 2011, № 4. – С. 78 – 83.
6. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе. От действия к мысли: пособие для учителя И.А. Володарская и др.; М.: Просвещение, 2010. – 152 с.

REFERENCES:

1. Asmolov, A.G. et al. How to Design Universal Educational Actions at Primary school: from Action to Thought: manual for teachers/ A.G.Asmolov G.V.Burmenskaya,I.A.Volodarskaya.-M.: Enlightenment, 2008.
2. Arefieva,O.M. Formation of Communicative Universal Educational Skills of Primary Schoolchildren.- M., 2012. - 156 p.
3. Vygotsky, L.S. Pedagogical Psychology/L.S.Vygotsky.-M.,1991.-597 p.
4. Grishanova, I.A. Communicative Success of Primary School Students (Theoretical and Practical Aspects): monograph/I.A.Grishanova.-M., 2006. - 136 p.
5. Zaitseva,K.P.Formation of Communicative Skills of Junior Schoolchildren in Teaching and Educational Activities. Elementary School. - 2011, No. 4. - P. 78 – 83.
6. How to Design Universal Instructional Activities at Primary School. From Action to Thought: manual for teacher I.A. Volodarskaya and others. - M.: Enlightenment, 2010. - 152 p.